

17. Osvitni tekhnolohii: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Educational technologies: educational and methodological manual] / za red. O. M. Piekhoty. Kyiv: A.S.K., 2002. 255 s.
18. Pavliuk L.M. Vykorystannia proektnykh tekhnolohii u protsesi formuvannia sotsialnoi kompetentnosti starshoklasnykiv v umovakh litseiu. [The use of project technologies in the process of forming the social competence of high school students in the conditions of the lyceum]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*. 2014. №5. S. 101-106.
19. Sysoeva C.O. Pedahohichni tekhnolohii: korotka kharakterystyka sutnisnykh oznak. [Pedagogical technologies: a brief description of essential features]. *Pedahohichni protses : teoriia i praktyka: zb. nauk. pr.* 2006. Vyp. 2. S. 127-131.
20. Sytuatsiina metodyka navchannia: teoriia i praktyka. [Situational teaching method: theory and practice] / Upor. O.Sydorenko, V.Chuba. Kyiv: Tsentr innovatsii ta rozvytku, 2001. 256 s.
21. Uisimbaieva M. Metodyka vykhovannia sotsialnoi aktyvnosti starshoklasnykiv zasobamy proektnoi diialnosti v pozaklasnii roboti. [Methodology of education of social activity of high school students by means of project activity in extracurricular work]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. 2015. Vypusk 15. S. 310-314.
22. Chyzhevska L. Budte oberezhni: pratsiuemo z keisom. [Be careful: we are working with a case]. *Sytuatsiina metodyka navchannia: ukrainskyi dosvid: zb. statei*. Kyiv: Tsentr innovatsii ta rozvytku, 2001. S. 79-86.
23. Shakhrai V.M. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi i starshoi shkoly zasobamy teatralnoho mystetstva: dys... d-ra ped. nauk. [Theoretical and methodological principles of formation of social competence of elementary and high school students by means of theatrical art: thesis... Dr. ped. of science]. Kyiv. 2016. 534 s.

УДК 374.7 (477) “71”

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-26-31>

**ОЛЕНА ШАМАНСЬКА**

<https://orcid.org/0000-0002-2677-8983>

Shamanskalena@gmail.com

кандидат економічних наук, доцент  
Вінницький державний педагогічний  
університет імені М. Коцюбинського  
21001, Вінниця, вул. Острозького, 32

**НЕЛЯ БУРЛАКА**

<https://orcid.org/0000-0002-7424-2657>

burlaka10@i.ua

кандидат економічних наук, доцент  
Вінницький державний педагогічний  
університет імені М. Коцюбинського  
21001, Вінниця, вул. Острозького, 32

## **ФОРМУВАННЯ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ**

*У статті досліджено формування чинників розвитку та перспективності освіти дорослих в Україні. Визначено основні складові розвитку та перспективності освіти дорослих в Україні, серед яких: професійне становлення та розвиток дорослої людини; наявність об'єктивної потреби систематичного оволодіння сучасними інформаційними системами та технологіями; сучасні потреби на ринку праці; систематичне задоволення потреб окремої дорослої особистості щодо свого особистісного та професійного розвитку; законодавче забезпечення процесу надання освіти дорослих; соціально-економічний розвиток країни.*

**Ключові слова:** освіта дорослих в Україні, перспективність освіти дорослих, навчання дорослої особистості, система вдосконалення та розвитку освіти дорослих.

**OLENA SHAMANSKA**

Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State

Pedagogical University

Ostrozhskeho str., 32, Vinnitsia

**NELIA BURLAKA**

Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State

Pedagogical University

Ostrozhskeho str., 32, Vinnitsia

## **THE FORMATION OF DEVELOPMENT FACTORS AND PROSPECTS OF ADULT EDUCATION IN UKRAINE**

*In the article determines the formation of development and prospects factors of adult education in Ukraine. The authors have justified the features and importance of adult education in the present social and economic development. Adult education should be treated as the important component of adult continuing education, taking into account all the realities of professional development and adult personality development. The main factors of the development and prospects of adult education in Ukraine are identified as: professional development and development of an adult person; availability of objective necessity of systematic ovulation by modern information systems and technologies; modern needs in the labor market; systematic satisfaction of needs of individual adult person with regard to his personal and professional development; legislative provision of the process of education for adults; socio-economic development of the country. Moreover, the article highlights the main tasks of improvement and development of the adult education system in Ukraine, among them: improvement of normative and legal support; study and systematic monitoring of the labor market; optimization of the adult education structure according to actual needs in the labor market in regions, branches and the country in general; improvement of educational-methodical, informational and material-technical support of the general system of adult education; deepening and development of international*

*cooperation in the field of adult education; formation and application of modern innovation methods of education and teaching for adult person.*

**Key words:** *adult education in Ukraine, the prospects of adult education, adult education, the system of adult education improvement and development.*

Нинішні процеси реформування життя українського суспільства створили реальні передумови для значних перетворень в економіці, культурі, освіті, науці, що досить суттєво підвищило вимоги до модернізації системи освіти. Теперішні цивілізаційні зміни та процеси визначають ствердження таких суспільних та особистісних цінностей як: «особистість», «духовність», «професіоналізм», «гуманізм», «толерантність», які спрямовані на зростання ерудиції, активізацію творчих можливостей особистості, її загальної культури, а також цілісного розвитку всіх верств населення.

Досить швидкі суспільні трансформаційні процеси, які безперервно відбуваються в усіх векторах соціально-економічного та суспільного життя нашої держави та посилюються новими глобалізаційними викликами, призвели до посилення ролі освіти як невід'ємної складової суспільно-економічного буття країни. Зокрема, особливої уваги заслуговує такий соціальний феномен як освіта дорослих. Цей соціальний феномен характеризується індивідуальним напрямом розвитку, тісним взаємозв'язком з багатьма іншими суспільно-політичними напрямками і здатністю забезпечити конкурентоспроможність України в усіх сферах, а саме: науці, політиці, економіці, правосудді та інше. Зазначене твердження ґрунтується на основі концептуального підходу до освітнього процесу, що повинен формуватися з метою всебічного особистісного та професійного розвитку людини як однієї із найважливіших цінностей суспільства. Таким чином, освіта з засобу перетворюється на вагомий ціль розвитку особистості, а отже, освіта дорослих стає ефективним адаптаційним результатом трансформаційних змін в національному освітньому процесі. Стає очевидним, що така тенденція зумовлена, в першу чергу, інтеграційними процесами нашої держави до європейського та міжнародного простору, де питання забезпечення всеохоплюючого, ефективного, якісного навчання та мотивації до здійснення навчання упродовж життя являється одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку нашої країни.

У процесі дослідження викликають інтерес праці науковців, які торкаються питань освіти дорослих, а саме: Ю. Брандибур, С.М. Коваленко, Л.І. Ключко, Н.А. Колосова, Л. Лук'янова, О.В. Топоркова та інші. Також заслуговують уваги наукові праці закордонних учених, серед яких: П. Джарвіс (P. Jarvis), В. Коновеї (W. Conaway), Д. Давіс (D. Davies). Праці дослідників присвячені таким проблемам як: формування ефективної системи освіти дорослих, формування ефективних та дієвих механізмів удосконалення навчального процесу в системі освіти дорослих, а також сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в контексті глобалізаційних змін. Ураховуючи достатню кількість наукових досліджень різноманітних аспектів процесу організації освітнього процесу в Україні, саме в теперішніх умовах, не вистачає комплексного та системного аналізу становлення та ефективного обґрунтування напрямів розвитку освіти дорослих як невід'ємного та вагомий компоненту розвитку національної системи освіти.

**Метою статті** є здійснення дослідження та аналізу формування основних чинників розвитку та перспективності освіти дорослих в Україні.

У сучасних умовах суспільного розвитку неперервна освіта постає основою всебічного розвитку особистості, а також поступальною компонентою зростання її творчого та професійного потенціалу. Неперервна освіта є інтегральною частиною життєдіяльності особистості та умовою постійного розвитку індивідуального досвіду людини. Поняття неперервної освіти висвітлюється як важливий соціально-педагогічний принцип, що відображає сучасну тенденцію формування освіти як цілісної системи. Така система спрямована на розвиток самої особистості та містить умову соціального розвитку. Тому мова йде про сучасний та інноваційний погляди на освіту та підхід до розуміння її значущості в сучасному житті особистості.

Проведений аналіз зарубіжної літератури засвідчує, що рівень освіченості працюючого дорослого населення є індикатором високого рівня життя країни. Питання розвитку освіти дорослих постійно набуває актуальності, у багатьох країнах формуються та реалізуються національні стратегії та державні програми розвитку. Зокрема, успішні країни усвідомили необхідність розвитку освіти дорослих (Велика Британія, США, Канада, Франція, Німеччина та інші). Вкладати фінансові ресурси в освіту дорослих має не тільки держава, а й місцеві громади, роботодавці, бізнесмени. У різних країнах використовується система заходів, що забезпечує наближення освіти до студента, використовуючи мережі навчальних та консультаційних пунктів, створення просвітницьких центрів у закладах освіти, закладах вищої освіти, бібліотеках, хабах, центрах, на робочих місцях, а також застосовуючи різноманітні інформаційні системи та технології [4; 9; 10].

Варто також зауважити, що особливістю навчання дорослої особистості є те, що цей процес повинен здійснюватися з урахуванням вікових, соціально-психологічних, національних та інших особливостей. Ось саме на це має спрямовуватися сучасна педагогічна наука – андрагогіка, як галузь педагогічної науки, що досліджує проблеми навчання, виховання та освіти дорослої людини

протягом усього життя. Так, у широкому сенсі андрагогіку слід розуміти як науку особистісної самореалізації людини упродовж усього її життя. Андрагогіка сприяє розкриттю особистості з віком, допомагає знайти своє місце в житті, реалізувати свої приховані здібності [8].

За результатами проведеного дослідження нами виокремлено основні завдання вдосконалення та розвитку системи освіти дорослих в Україні, а саме:

- формування та забезпечення ефективної взаємодії та єдиного курсу для широкого кола зацікавлених сторін, а саме: міністерств, місцевих органів влади, навчальних закладів, організацій та інше;
- удосконалення нормативно-правової бази та зміна галузевого законодавства;
- формування комплексних маркетингових досліджень потреб галузей економіки у фахівців, а також вивчення ринків праці;
- оптимізація структури системи освіти дорослих відповідно до реальних потреб ринку у регіонах, галузях і країні в цілому;
- удосконалення навчально-методичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення загальної системи освіти дорослих з врахуванням сучасних освітніх тенденцій;
- розширення масштабів міжнародного співробітництва в галузі дорослої освіти;
- формування розгалуженої системи незалежного оцінювання та сертифікації знань, отриманих через неформальну та інформальну освіту;
- формування та застосування інноваційних методів викладання та навчання, перегляд, корегування та адаптація навчальних планів спеціальностей;
- розвиток наставництва і консультування як форм навчання дорослих.

Крім того, спостерігаємо, що система освіти дорослих є важливою галуззю освіти, здатною вирішувати нагальні завдання соціально-економічного й політичного розвитку. Водночас, в Україні ця галузь освіти потребує концептуального вдосконалення з урахуванням особливостей, а також законодавчого забезпечення й фінансової підтримки на державному рівні.

На основі проведеного аналізу ми виокремили основні фактори розвитку та перспективності освіти дорослих в Україні, а також потреби дорослого населення в освіті, серед яких:

1. Людські ресурси мають свої цінності на ринку освітніх послуг. Так, освіта, нові знання та відповідні компетенції дають можливість для підвищення цінності людини на ринку праці. Саме це дозволяє дорослому населенню усвідомити необхідність підвищення рівня своїх знань з метою самореалізації та підвищення конкурентоспроможності.

2. З огляду на інтенсивність глобалізаційних процесів та інформатизацію суспільства спостерігається прискорений процес морального знецінення, старіння знань, а також умінь фахівців. Разом з тим, фахівець високої кваліфікації стає непридатним для подальшої роботи. Ураховуючи це перенавчання, систематичного підвищення професійної компетентності, участі в системі додаткової освіти та перепідготовки періодично потребують фахівці всіх вікових категорій. Це дає можливість ліквідувати освітню дистанцію серед представників різних поколінь та сприяти підвищенню конкурентоспроможності відповідних підприємств на ринку.

3. На сьогодні в більшості розвинених країн близько 18% населення складають люди, старші за 60 років. Водночас, до 2030 року цей показник підвищиться до 30%. Ураховуючи загальноосвітню тенденцію до старіння, населення країни заохочують людей похилого віку більш довше вести активний спосіб життя, працювати, бути залученими до суспільного існування. Водночас, різні види освітньої діяльності розширюють сфери соціальної діяльності, сприяють оволодінню новими спеціальностями, освітніми програмами, дозволяють відчувати на новому етапі життя свою корисність, допомагають установлювати нові дружні взаємозв'язки, створюють умови для реалізації потреби поділитися досвідом.

4. Проведені дослідження засвідчують, що не кожна доросла особистість має можливість реалізувати свій потенціал, бажання та можливості. Значна частина розкривається досить поступово, накопичуючи знання, досвід, уміння й навички протягом усього свого життя. Більше того, освіта дорослих стає складовою планування другої половини життя, де доросла особистість має можливість реалізуватись у тих видах діяльності, які не були раніше доступними.

5. Наявність об'єктивної потреби систематичного оволодіння новими інформаційними системами та технологіями. Технічний розвиток ставить дорослу особистість перед необхідністю позбавитись застарілого досвіду заради набуття нового. Як досвід життєвий, так і професійний часто являється перешкодою для професійного зростання, якщо він не відповідає сучасним вимогам.

6. Задоволення більш вищих потреб окремої дорослої особистості щодо розвитку своєї особистості. Тобто, навчання дорослих з метою самовдосконалення та самореалізації у професійній сфері діяльності.

Ураховуючи, що позиція дорослих учнів у процесі навчання надто специфічна, а саме – позиція творця своєї освітньої діяльності, яка визначає і зміст, і організацію навчання. Тому, здійснення освітнього процесу має базуватись на наступних підходах:

- варіативність освіти дорослих учнів та програм додаткової сучасної освіти;
- відповідність змісту освітніх програм потребам розвитку нових і новітніх технологій;
- гнучкість та адаптивність освітніх програм, що забезпечують індивідуалізацію навчання та оперативну переорієнтацію в професійній діяльності;
- упровадження інформаційних систем та технологій і поступове формування єдиного інформаційно-освітнього простору галузі;
- формування та впровадження спеціальних професійних тренінгів з опрацювання цілей, задач, прогнозів компетентних рішень у професійній діяльності індивіда, ситуативне навчання та інше.

Зокрема, ефективність та успішність навчального процесу у вищій школі значною мірою залежить від кваліфікації викладача, який здійснює організацію навчального процесу. Так, Д. Козлов вважає: «...кваліфікований викладач закладу вищої освіти має володіти певним набором умінь, а саме [5]:

- аналітичних, за допомогою яких здійснюються виокремлення знань із практики, що передбачає вміння поділяти явища на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули тощо), осмислювати явища в їх взаємозв'язку з навколишнім середовищем, правильно діагностувати явища, знаходити в теорії навчання і виховання ідеї, способи, закономірності, що відповідають логіці досліджуваного явища, виокремлювати завдання і визначати оптимальні способи їх вирішення;
- проєктивних, що передбачає здатність до постановки проєктивної мети, її максимальної концентрації та обґрунтування способів її поетапної реалізації, визначення змісту і видів діяльності;
- організаційних, що передбачають залучення учасників освітнього процесу до різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності й ефективної організації взаємодії. А також сюди варто віднести розвиток сталих інтересів до здобуття певних умінь, праці, активної діяльності, формування потреби в знаннях, творчого ставлення до навколишнього світу. Сюди потрібно долучити також вміння й навички роботи з друкуванням та комп'ютерними джерелами, вміння дидактично й практично їх опрацьовувати, інтерпретувати та адаптувати інформацію до завдань навчання, правильно та чітко використовувати графіки, схеми, діаграми, рисунки, оперативно діагностувати новий матеріал [1].

Ці вміння спрямовані на формування:

1. Наукового світогляду, морально-цінних установок, набуття професійних навичок, організації спільної творчої та професійної діяльності.
2. Прогностичних, сутність яких полягає в здатності викладача передбачати результат діяльності до того, як вона буде практично завершена.
3. Рефлексивних, які мають місце при здійсненні контролюючої та оцінної діяльності, спрямованої на викладача, осмислення його власних дій, аналізу та наслідків цих дій.
4. Комунікативних, що передбачає формування доцільних взаємовідносин із колегами та дорослими учнями, причому викладач повинен виступати активатором освітнього процесу, організовувати його та управляти ним.
5. Перцептивних, що полягає в проникненні викладача у внутрішній світ дорослого учня, для чого необхідно знати його ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, ідеали тощо.
6. Управлінських, до яких входять мотивація, прогнозування, постановка мети, планування, регулювання, координація, контроль, мотивація та забезпечення ресурсами та інше.

Так, взаємодія в процесі професійної підготовки дорослого учня повинна забезпечити для нього можливість, а саме:

- зіставити власні можливості та потреби з вимогами обраної спеціальності, а також дійти обґрунтованого висновку про свою здатність і послідовне прагнення опанувати її;
- освоїти основоположні засади професійної діяльності через опанування теоретичних та практичних основ, насамперед при моделюванні елементів професійної діяльності;
- отримати досвід продуктивного професійного спілкування з наставниками та однодумцями й переживання позитивних емоцій, пов'язаних із успішним вирішенням професійних завдань різного рівня, як власних, так і здійснених колегами;
- сформулювати маркери професійного саморозвитку та освоїти гідні засоби самовираження й самореалізації в його процесі.

Досліджуючи процеси розвитку освіти дорослих в Україні, потрібно також звернути увагу на вдосконалення форм організації освіти дорослих. Зокрема, досить ефективним є застосування індивідуальних та групових форм навчальної діяльності дорослих учнів. Так, організацію групових форм діяльності варто здійснювати за допомогою різноманітних інноваційних методів, серед яких семінари, тренінги, практикуми, ділові та рольові ігри, розбір практичних ситуацій, кейси. Разом з тим, для ефективного вирішення відповідних конкретних завдань доцільним являється застосування певних методів, які добре зарекомендували себе в подібних випадках. Досить часто та широко використовують метод «мозкової атаки», пошуку нестандартних рішень, різні

відеоперегляди й відеотренінги, навчальні комп'ютерні програми. Водночас, робота в парах і групові форми навчання, по-перше, сприяють створенню більш сприятливого середовища і, по-друге, забезпечують активний зворотний зв'язок між дорослими учасниками освітнього процесу, оскільки надають можливість здобувачу освіти передавати свої знання і вміння викладача-андрагога іншим.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що робота в парах є початковим етапом групової роботи. Зазвичай, дорослі слухачі не знайомі один з одним, мають досить невеликий досвід спільної навчальної діяльності або зовсім такого не мають. Тому робота в парах надає можливість не тільки виконати завдання, але й зняти можливе психологічне напруження в процесі взаємодії. Крім того, така робота потребує менше часу, ніж робота в групах із великою кількістю учасників.

Варто також зазначити, що процес організації освіти дорослих за допомогою визначених ефективних стилів взаємодії та форм спрямований на вирішення деяких проблем сучасної професійної освіти, а саме: скорочення часу навчання; підвищення якості освітніх послуг; об'єктивізації критеріїв оцінювання; орієнтацію навчання на конкретну особистість; навчання до відповідного результату замість традиційного за часом.

Така організація навчання дозволяє дорослій особистості в процесі навчання управляти своїм розвитком, сприяє тісній співпраці, створюючи зв'язки і налагоджуючи відносини здобувачів освіти. При цьому, викладач-андрагог не лише навчає, передаючи знання або формуючи вміння, його діяльність спрямована на формування таких умов, які надають слухачам можливість розвитку навичок і вмінь самостійного пошуку інформації, отримання потрібних знань, створення проєктів саморозвитку тощо. Тобто дорослі здобувачі освіти поступово стають активними учасниками навчального процесу, режим отримання інформації від викладача-андрагога переходить у режим саморозвитку, що є основою для формування успішного самостійного підвищення професійного рівня дорослими слухачами своїх сформованих компетентностей і після закінчення навчання.

Проведений аналіз показав, що на відміну від аудиторної роботи, де дорослі учні знаходяться під безпосереднім контролем викладачів, самостійна робота базується на багатьох внутрішніх чинниках. Унаслідок певної незалежності від зовнішніх впливів самостійна робота дозволяє дорослій людині реалізувати себе як суб'єкта саморозвитку. В той же час, проблема саморозвитку особистості, особливо усвідомлених його форм, привертала до себе увагу ще з античності, але предметом більш пильного аналізу вона стала переважно в другій половині ХХ століття. Саморозвиток варто розглядати як усвідомлений та керований особистістю процес, у результаті якого відбувається вдосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, а також розкриття її індивідуальності. При цьому, процес саморозвитку не має меж, як не має меж і досконалість людини [7]. Крім цього, досягнувши певного рівня культури, людина ніби запускає маховик самості, у результаті чого починає дедалі активніше, а головне, дедалі результативніше спрацьовувати самопізнання, вона самовизначається, тобто актуалізує ті проблеми, що їй видаються найбільш цікавими, перспективними й особисто значущими. При цьому, вона більш ефективно управляє собою, прагне до творчої самореалізації в будь-яких видах діяльності [3].

**Висновки.** Таким чином, саморозвиток дорослої особистості передбачає здатність удосконалювати та розвивати свої особистісні та професійні якості, що виявляється в бажанні та спроможності постійно коригувати власне фахове зростання. Доросла людина, яка навчається, повинна вміти проєктувати та організовувати діяльність, яка пов'язана з саморозвитком, самовихованням та самоосвітою. Водночас, метою такого саморозвитку є реалізація внутрішніх потенцій дорослої людини та забезпечення конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. У зв'язку з цим самостійність являється важливим чинником професійного саморозвитку процесу навчання дорослої особистості. Власне, технологія процесу навчання є такою, що безпосередньо освітній процес не є інформуванням, а є діяльністю, під час якої дорослі учні набувають відповідного досвіду вирішення певних проблемних питань та ситуацій. Більше того, у процесі навчання передаються не тільки знання, а й відповідний тип мислення, а також комунікаційні особливості. Зокрема, учасники освіти дорослих переосмислюють набуті життєві цінності й пререходять до отримання нового рівня знань, понять, відповідних установок свідомості та поведінки. При цьому сам процес пізнання здійснюється в режимі безперервної зміни різних видів діяльності.

### Література

1. Андрощук І. Фрейм, як спосіб візуалізації навчальної інформації. *Молодь і ринок*, 2011. с. 78-83.
2. Брандидура Ю. Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу: монографія. Львів: ВД: Панорама. 2018. 152 с.
3. Коваленко С. М., Ключко Л. І. Особливості сучасних реформ щодо регулювання освіти дорослих в Англії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (50), 2015. С. 404-413.
4. Мельник Ю. С. Поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної психології. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 33, 2016. С. 365-375.

5. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. К., 2009. 410 с.
6. Conaway W. *Andragogy: Does One Size Fit All? A Study to Determine the Applicability of Andragogical Principles to Adult Learners of All Ages*: Dissert. for the Degree of Doctor of Philosophy. Walden University, 2009. 145 p.
7. Davies D. *Managing change through curriculum innovation (building a Network of Learning: beyond the boundary)*: Dissert. ...for the Degree of Doctor of Philosophy. Middlesex University, 1999. 488 p.
8. Jarvis P. *Adult and Continuing Education: Theory and Practice*. London: Routledge, XV. 1995. 302 p.
9. Medel-Aconuevo C. *Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century*. UNESCO Institute for Education. 2001. URL: <http://www.unesco.org/education/uie/publications/uiestud28.shtml>.

### References

1. Androshchuk, I. (2011). Freim, yak sposib vizualizatsii navchalnoi informatsii. Molod i rynek. [Frame as a way of visualizing educational information]. 6. 78-83 [in Ukrainian].
2. Brandybura, Yu. (2018). Profesiina pidhotovka fakhivtsiv z politolohii: dosvid Anhlii ta Uelsu. [Professional preparation of specialists in political science: experience of England and Wales]. Lviv [in Ukrainian].
3. Kovalenko, S. M., & Klochko, L. I. (2015). Osoblyvosti suchasnykh reform shchodo rehulivannia osvity doroslykh v Anhlii. [Features of modern reforms in relation to adjusting of adult education in England] [In Ukrainian].
4. Melnyk, Yu. S. (2016). Poniattia osobystisnoho samorozvytku v kontseptualnomu poli suchasnoi psykholohii [Concept of personal self-development in conceptual field of modern psychology]. *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka*, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 33, 365–375. [in Ukrainian].
5. Ohienko, O. I. Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krainakh [Trends in the development of adult education in Scandinavian countries] (druga polovyna XX stolittia): dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.01. K., 2009. 410 p. [in Ukrainian].
6. Conaway, W. (2009). *Androhohika Odyn Rozmir Vidpovidaie Vsomu? Vychennia, shchob Vyznachyty Zastosovnist Pryntsypiv Androhohiky do Doroslykh Uchniv Vsoho*. [Andragogy Does One Size Fit All? A Study to Determine the Applicability of Andragogical Principles to Adult Learners of All]. [in English].
7. Davies, D. (1999). *Kerivna zmiana cherez novovvedennia (uchbovoho planu, budivelne Merezhu navchannia)*. [Managing change through curriculum innovation (building a Network of Learning: beyond the boundary)]. [in English].
8. Jarvis, P. (1995). *Osvita doroslykh*. [Adult and Continuing Education]. London. [in English].
9. Medel-Aconuevo, C. (2001). *Navchannia vprodovzh zhyttia u 21-mu Stolitti*. [Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century]. [in English].